

УДК: 336.6
DOI: 10.36919/2312-7812.2.2022.73

*М.О. Кужелев, В.В. Федина,
В.Ю. Щербина*

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В статті розкрито основні аспекти фінансової безпеки підприємства та окреслено основні напрями її зміцнення в умовах економічної нестабільності. Проаналізовано різні підходи щодо трактування поняття «фінансова безпека підприємства» й на цій основі представлено авторське визначення, де під фінансовою безпекою підприємства розуміється такий фінансовий стан підприємства, за якого воно може активно протистояти існуючим та потенційним загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища через здійснення ефективного фінансового менеджменту для забезпечення свого розвитку в майбутньому й досягнення стратегічних цілей. Розкрито умови забезпечення фінансової безпеки підприємства, а також розглянуто фактори, які на неї впливають. Зазначено, що для суб'єктів господарювання забезпечення фінансової безпеки потребує створення на підприємствах власних систем безпеки, метою функціонування яких є своєчасне виявлення та запобігання небезпекам, комплексне забезпечення досягнення основної мети. Визначено, що процес зміцнення фінансової безпеки підприємства являє собою сукупність заходів для досягнення високого рівня фінансової стійкості, платоспроможності підприємства, ліквідності оборотних коштів, ефективної структури капіталу, підвищення якості стратегічного і оперативного планування фінансово-господарської діяльності. Для зміцнення фінансової безпеки підприємства важливими є не лише детальна розробка та впровадження системи фінансової безпеки, але й моніторинг ефективності її реалізації, контроль та перевірка доцільності застосування тих чи інших нововведень. Названо складові, які повинна включати система управління фінансовою безпекою підприємства в умовах економічної нестабільності. У статті запропоновано напрями для покращення фінансово-економічного стану підприємства та забезпечення підвищення його фінансової безпеки.

The article reveals the main aspects of the company's financial security and outlines the main directions of its strengthening in conditions of economic instability. Various approaches to the interpretation of the concept of "financial security of an enterprise" are analyzed, and on this basis, the author's definition is presented, where the financial security of an enterprise is understood as such a financial state of the enterprise, under which it can actively resist existing and potential threats of the internal and external environment through the implementation of effective financial management for ensuring its development in the future and achieving strategic goals. The conditions for ensuring the financial security of the enterprise are disclosed, as well as the factors affecting it are considered. It is noted that for business entities, ensuring financial security requires the creation of their own security systems at enterprises, the purpose of which is to identify and prevent dangers in a timely manner, and comprehensively ensure the achievement of the main goal. It was determined that the process of strengthening the financial security of the enterprise is a set of measures to achieve a high level of financial stability, solvency of the enterprise, liquidity of working capital, effective capital structure, improvement of the quality of strategic and operational planning of financial and economic activities. In order to strengthen the financial security of the enterprise, it is important not only to develop and implement a financial security system in detail, but also to monitor the effectiveness of its implementation, control and check the feasibility of applying certain innovations. The components that should be included in the financial security

management system of the enterprise in conditions of economic instability are named. The article proposes directions for improving the financial and economic condition of the enterprise and ensuring the increase of its financial security.

Ключові слова: фінансова безпека, загрози фінансовій безпеці, економічна нестабільність, зовнішнє середовище, діяльність підприємства.

Key words: financial security, threats to financial security, economic instability, environment, enterprise activity.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях підприємства здійснюють свою діяльність в умовах економічної нестабільності та непередбаченості зовнішнього середовища. Процес формування фінансової безпеки підприємства є громіздким та ускладненим, зважаючи на велику кількість загроз зовнішнього й внутрішнього середовища, які впливають на його фінансову стійкість, стабільність та розвиток у цілому. Кризовий стан великої кількості вітчизняних підприємств зумовлений як недостатнім рівнем організації фінансової безпеки, так і соціально-економічним та політичним становищем в країні. Саме за таких умов надзвичайно важливого значення набуває питання щодо зміцнення фінансової безпеки для успішного функціонування та подальшого розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання розглядалися у наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як Г. Дж. Шиназі, О.Ареф'єва, О. Барановський, І. Бланк, Є. Бондаренко, Д.Жерліцин, Є. Картузов, О. Журавка, Т. Кузенко, Н. Сабліна та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження фінансової безпеки підприємства та окреслення основних напрямів її зміцнення в умовах економічної нестабільності.

Викладення основного матеріалу. В сучасних умовах господарювання підприємства мають приділяти увагу забезпеченню необхідного рівня фінансової безпеки. Адже, фінансова безпека підприємства — це явище, стан якого залежить від впливу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, які в свою чергу формують фінансовий потенціал підприємства та чинять вагомий вплив на його розвиток.

Є різні наукові підходи щодо трактування поняття «фінансова безпека підприємства». Так, на думку О. Барановського, «фінансова безпека підприємства — це рівень забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення його потреб і виконання наявних зобов'язань, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування та економічне зростання» [1].

І. Бланк зазначає, що «фінансова безпека підприємства являє собою кількісно та якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії та створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному та перспективному періодах» [2].

О. Журавка та Є. Бондаренко пропонують наступне визначення: «Фінансова безпека підприємства — здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема фінансову, діяльність ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів» [3, с.235].

О. Ареф'єва та Т. Кузенко вважають, що «фінансова безпека підприємства — це діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах» [4].

Цікавим є підхід Г. Дж. Шиназі, який визначає фінансову безпеку підприємства як «здатність сприяти та розширювати економічні процеси корпорації, управляти ризиками діяльності та нівелювати їх наслідки. Більше того, категорія фінансової безпеки — така категорія, яка характеризується ознакою неперервності у часі: вона може лише видозмінюватися як похідна сукупності всіх елементів категорії фінанси» [5].

Узагальнюючи зазначені вище підходи, можна констатувати, що поняття «фінансова безпека підприємства» є багатограним, а тому кожен учений виокремлює та уточнює найбільш суттєві характеристики. На нашу думку, під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти такий фінансовий стан підприємства, за якого воно може активно протистояти існуючим та потенційним загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища через здійснення ефективного фінансового менеджменту для забезпечення свого розвитку в майбутньому й досягнення стратегічних цілей.

До умов забезпечення фінансової безпеки підприємства слід віднести [6; 7]:

- високий ступінь гармонізації та узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами середовища та персоналу;

- наявність на підприємстві стійкої фінансової системи, яка здатна забезпечувати реалізацію визначених цілей та завдань;

- збалансованість і комплексність фінансового інструментарію підприємства;

- динамічний розвиток фінансової системи підприємства.

Як правило виокремлюють декілька ступенів деструктивних факторів:

- поява зони ризику — імовірність виникнення обставин, здатних викликати небезпеку;

- виклично — провокаційні дії або засіб тиску;

- небезпека — реальна можливість заподіяти лихо, завдати шкоди;

- загроза — намір завдати шкоди [8, с. 45].

Отже, створення дієвої системи фінансової безпеки підприємства передбачає чітку ідентифікацію джерел існуючих та потенційних загроз, а також наявних і необхідних ресурсів для їхньої нейтралізації. Безперечно, загроза є одним із найбільш небезпечних деструктивних факторів безпеки, що виявляється в намірі завдати шкоди.

Система загроз фінансовій безпеці є динамічною системою причинних зв'язків з великою кількістю контурів, зворотних зв'язків, наявність яких може значно посилювати результати реалізації будь-якої конкретної загрози безпеці. Ця особливість проявляється на сучасному етапі розвитку України, який характеризується наявністю великої кількості локальних загроз і швидко зростаючими кризовими ситуаціями внаслідок їх взаємодії [8, с. 45].

Розглядаючи теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства, слід зазначити, що її побудова залежить від ряду факторів (рис. 1).

Рис. 1. Фактори, що впливають на фінансову безпеку підприємства

Джерело: складено авторами на основі [9–11].

На мікрорівні забезпечення фінансової безпеки потребує створення на підприємствах власних систем безпеки, метою функціонування яких є своєчасне виявлення та запобігання небезпекам, комплексне забезпечення досягнення основної мети. Функціонування таких систем здійснюється на основі комплексної взаємодії концептуального, організаційного, управлінського й ресурсного забезпечення. Це спрямовано на забезпечення захисту фінансових інтересів через проведення всебічного моніторингу фінансової сфери та здійснення комплексної оцінки рівня фінансової безпеки [12].

Процес зміцнення фінансової безпеки підприємства — це сукупність заходів для досягнення високого рівня фінансової стійкості, платоспроможності підприємства, ліквідності оборотних коштів, ефективної структури власного капіталу, підвищення якості стратегічного і оперативного планування фінансово-господарської діяльності. Кінцевою метою втілення в життя фінансової стратегії підприємства є максимізація прибутку та підвищення рівня рентабельності.

Для зміцнення фінансової безпеки підприємства важливими є не лише детальна розробка та впровадження системи фінансової безпеки, але й моніторинг ефективності її реалізації, контроль та перевірка доцільності застосування тих чи інших змінних.

Система управління фінансовою безпекою підприємства в умовах економічної нестабільності повинна включати такі складові [13; 14]:

- діагностика кризових ситуацій;
- розрізнення об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів;
- визначення заходів щодо запобігання загроз фінансової безпеки;
- оцінка ефективності планованих заходів з огляду нейтралізації негативних впливів;
- оцінка вартості пропонованих заходів щодо усунення загроз фінансової безпеки.

Для покращення економічного стану підприємства, забезпечення підвищення його фінансової безпеки необхідно:

- здійснювати комплекс заходів щодо оптимізації витрат підприємства;
- створити необхідні умови для зростання ефективності функціонування підприємства через підтримку його достатнього рівня фінансової стійкості і ліквідності;
- оптимізувати організаційну структуру підприємства;
- забезпечити підвищення кваліфікації працівників підприємства та здійснити розподіл функціональних обов'язків на оптимальній основі;
- створити ефективний механізм юридичної підтримки господарських операцій суб'єкту господарювання;
- запровадити моніторингову систему відслідковування індикативних значень показників фінансової безпеки підприємства;
- впроваджувати нові фінансові технології, досягнення науки і техніки, проводити системну модернізацію;
- сприяти створенню ефективної системи інформаційної безпеки підприємства.

Таким чином, основними напрямками створення дієвої системи фінансової безпеки підприємства в умовах економічної нестабільності є збалансування касових розривів між надходженнями грошових коштів на рахунки підприємства та його витратами з урахуванням нормативів фінансової стійкості; застосування сучасних фінансових технологій для збільшення обсягів продажів товарів та послуг й захисту бізнесу; впровадження передових практик корпоративної доброчесності; системний моніторинг показників фінансового стану ринкових контрагентів.

Висновки. Наслідки економічної нестабільності в країні суттєво відображаються на показниках фінансового стану підприємств, що зокрема призводить до зниження рівня його фінансової безпеки. Для забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання обов'язковою умовою є створення ефективної системи захисту від потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Саме забезпечення фінансової безпеки є одним із основоположних принципів ефективного і стійкого функціонування підприємства.

1. *Барановський О.І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія. К. : КНТЕУ, 2004. — 759 с.; 2. *Бланк И. А.* Управление финансовой безопасностью предприятия. К. : Ника-Центр: Эльга, 2004. — 776 с.; 3. *Журавка О.С., Бондаренко Є.К.* Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства. Інноваційна економіка. 2012. — № 4. — С. 234–237; 4. *Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б.* Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. Актуальні проблеми економіки. №1(91). 2009. — С. 98–103; 5. *Garry J. Schinasi.* Defining Financial Stability. IMF Working Paper Series. 2004. WP/04/187. Рр. 1–16; 6. *Кужелев М. О.* Фінансова безпека як елемент еконо-

мічної безпеки: зарубіжний і національний виміри. Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи : матеріали IV Міжнор. наук.-практ. конф. (26–28 трав. 2016 р.). Полтава : ПолтНТУ, 2016. — С. 196–199; 7. *Картузов Є. П.* Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. Актуальні проблеми економіки. 2012. — №8. — С. 172–181; 8. *Кузельєв М. О.* Формування механізму забезпечення фінансової безпеки корпорації. Схід. 2013. Вип. 4 (124). — С. 44–48; 9. *Кузенко Т. Б., Сабліна Н.В.* Фінансова безпека підприємства. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. — 123 с.; 10. Корпоративні відносини: методологія дослідження та механізми функціонування: монографія / Л.І. Дмитриченко, А.М. Хімченко, М.П. Калиниченко. Донецьк: «Східний видавничий дім», 2012. — 160 с.; 11. *Zherlitsyn D. M.* Formalization Of Dynamic Relations Between Enterprise Financial Indicators. Independent Auditor. 2016. — № 16 (II). — Р. 18–26; 12. *Кузельєв М. О.* Концептуальні основи формування механізму забезпечення фінансової безпеки корпорації. Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности : сб. науч. тр. 2010. — Вып. 3, Т. 3. — С. 83–91; 13. *Меженська В. В.* Діагностика фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища. Схід. 2012. — №1. — С. 62–67; 14. *Нечипоренко А. В., Хмара Л. С.* Тенденції розвитку структурних складових фінансової безпеки України. Бізнес Інформ. 2019. — №12. — С. 296–302.

1. *Baranovs'kyu, O. I.* (2004), *Finansova bezpeka v Ukrayini (metodolohiya otsinky ta mekhanizm zabezpechennya)*, KNTU, Kyiv, 759 p.; 2. *Blank, Y. A.* (2004), *Upravlenye finansovoy bezopasnost'yu predpriyatiya*, Nyka-Tsentr: Їл'га, Kyiv, 776 p.; 3. *Zhuravka, O.S., Bondarenko, YE.K.* (2012), «Theoretical aspects of the formation of the system of financial security of the enterprise», *Innovatsiyna ekonomika*, № 4, pp. 234–237; 4. *Aref'yeva, O.V., Kuzenko T.B.* (2009), «Economic foundations of the formation of the financial component of economic security», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, №1(91), pp. 98–103; 5. *Garry J. Schinasi.* (2004), «Defining Financial Stability», *IMF Working Paper Series*, WP/04/187, pp. 1–16; 6. *Kuzheliev, M. O.* (2016), «Financial security as an element of economic security: foreign and national dimensions», *Finansova bezpeka v systemi zabezpechennya natsional'nykh ekonomichnykh interesiv: problemy i perspektyvy : materialy IV Mizhnor. nauk.-prakt. konf.*, Poltava : PoltNTU, pp. 196–199; 7. *Kartuzov, YE. P.* (2012), «Definition of financial security of the enterprise: concept, content, meaning and functional aspects», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, №8, pp. 172–181; 8. *Kuzheliev, M. O.* (2013), «Formation of the mechanism for ensuring the financial security of the corporation», *Skhid, Vyp. 4 (124)*, pp. 44–48; 9. *Kuzenko, T. B., Sablina, N.V.* (2020), *Finansova bezpeka pidpriyemstva*. Kharkiv, 123 p.; 10. *Dmytrychenko, L.I., Khimchenko, A.M., Kalynychenko, M.P.* (2012), *Korporativni vidnosyny: metodolohiya doslidzhennya ta mekhanizmy funktsionuvannya*. Donetsk: «Skhidnyy vydavnychyy dim», 160 p.; 11. *Zherlitsyn, D. M.* (2016), «Formalization Of Dynamic Relations Between Enterprise», *Independent Auditor*, № 16 (II), pp. 18–26; 12. *Kuzheliev M. O.* (2010), «Conceptual foundations of the formation of the mechanism for ensuring the financial security of the corporation», *Problemy povyshennya yffektyvnosti funktsionirovaniya predpriyaty razlychnykh form sobstvennosti* : 2010. Vyp. 3, T. 3. pp. 83–91; 13. *Mezhens'ka, V. V.* (2012), «Diagnostics of the financial state of the corporation in the conditions of a dynamic external environment», *Skhid. №1.* pp. 62–67; 14. *Nechyporenko, A. V., Khmara, L. S.* (2019), «Development trends of structural components of financial security of Ukraine», *Biznes Inform*, №12, pp. 296–302.